Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології
Кафедра української літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему **«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Ю. ВИННИЧУКА)**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи УМЛсо-21м
спеціальності 014.01 Середня освита
(Українська мова і література)
Шамлій О. Б.

Керівник – кандидат філологічних
наук, доцент Процюк Л. Б.

Рецензент кандидат філологічних
наук, доцент Думчак І. М.

Івано-Франківськ – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП……...3

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ»….7

1.1. Теоретичні підходи та визначення національно-культурної ідентичності…….…..…7

1.2.Пам’ять як інструмент конструювання національної ідентичності…..12

1.3. Роль літератури у конструюванні національної ідентичності……16

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ…….20

РОЗДІЛ ІІ. ПАМ’ЯТЬ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНІ КОНТЕКСТИ В РОМАНІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ТАНҐО СМЕРТІ»……...22

2.1. Пам'ять як міст між минулим і теперішнім у романі ……22

2.2.Імагологія і концепція «свого» та «чужого» у художньому тексті Ю. Винничука……27

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ……..…33

РОЗДІЛ ІІІ. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ…….36

3.1. Роль позакласної діяльності та виховних принципів у формуванні національно-культурної ідентичності ….…….36

3.2. План-конспект уроку позакласного читання для учнів 9 класу (тема – «Танґо смерті» Юрія Винничука: подорож у глибини української душі та формування національної ідентичності»)……....43

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ…….50

ВИСНОВКИ……....52

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..….56

ВСТУП

Російська збройна агресія, що розпочалась у 2014 році та стала повномасштабною у 2022 році, поставила питання національної ідентичності українців на перший план. Відмова від російської культури та підкреслення важливості збереження українського стали не лише аспектами українськості, але й важливими маркерами, що визначають межу між «своїми» і «чужими». У цьому контексті школа, як важливий інститут, що впливає на формування майбутнього Української держави, зіткнулася з новими викликами. Якщо раніше акцент ставився на вихованні патріотизму та любові до Батьківщини, то сьогодні цього недостатньо для ефективного протистояння ворогу та збереження національних цінностей. Формування національної ідентичності стало одним із основних рушіїв розвитку Української держави, а впровадження цього процесу в систему шкільного навчання визначатиме майбутнє прогресу всіх сфер життя.

Основною метою формування національно-культурної ідентичності є виховання громадянина-патріота України, який усвідомлює свою належність до українського народу, розуміє свою відповідальність за долю країни та її місце у світовій спільноті. Така особистість є носієм української культури, мови, зберігає історичну пам'ять, шанує традиції та культуру, а також готовий захищати та розвивати Україну як суверенну, незалежну, демократичну правову державу.

Сучасні виклики загальнодержавного масштабу обумовлюють необхідність формування у старших підлітків національно-культурної ідентичності та активної громадянської позиції щодо захисту територіальної цілісності й становлення політичної нації. Усвідомлення індивідуумом своєї приналежності до певної нації, спільності з її

представниками та відмінності від інших народів відіграє ключову роль у регулюванні міжнаціональних відносин.

Питання феномену «національно-культурна ідентичність» ставало об’єктом досліджень різних галузь науки, зокрема таких як філософія, педагогіка, психологія, література та інші. Щодо особливостей формування національно-культурної ідентичності дітей шкільного віку, то цю проблему у своїх працях порушували такі вчені, як І. Бех, Г. Балл, А. Бойко, С. Карпенчук, К. Журба, М. Грищенко, В. Мірошніченко, В. Ортинський, І. Зайченко, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, І. Підласий, Б. Ступарик та інші.

Актуальність нашого дослідження зумовлена важливістю розгляду становлення учня як свідомого громадянина засобами та методами вивчення художнього твору

Мета роботи – аналіз художнього твору як складової частини у процесі становлення національно-культурної ідентичності школярів.

Згідно з метою дослідження було поставлено такі **завдання:**

- окреслити поняття національно-культурної ідентичності
- дослідити питання пам’яті у контексті ідентичності;
- проаналізувати особливості відображення національної ідентичності у художній літератрурі.
- виокремити основні мотиви у творах письменниці;
- з’ясувати особливості роману «Танґо смерті» з погляду історичної та культурної пам’яті;
- охарактеризувати співвідношення понять «свій/чужий (інший)» у художньому тексті;
- здійснити аналіз викликів та загроз щодо формування ідентичності школярів під час освітнього процесу.

- виокремити основні напрямки та принципи якісної розробки уроків позакласного читання;
- розробити конспект уроку позакласного читання, з елементами формування ідентичності школярів.

Об'єктом дослідження є роман Юрія Винничука «Танґо смерті».

Предмет дослідження – особливості художнього відтворення

Методами дослідження є культурно-історичний (аналіз художнього освоєння письменниками певних історичних реалій), психоаналітичний, типологічний та герменевтичний.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у спробі використати роман Ю. Винничука «Танґо смерті» під час проведення уроків позакласного читання з метою виділення у художньому тексті ключових аспектів для формування самоідентичності та національної свідомості учнів.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження спрямовані для використання у шкільній практиці, а також можуть використовуватися як лекційний матеріал під час викладання курсу історії української літератури та для написання наукових розвідок.

Теоретико-методологічну базу роботи становлять праці І. Беха, С. Гарячої, В. Желанової, К. Журби, О. Матвієнко, Т. Потапчук, О. Шевченко та ін.

Апробація результатів дослідження. Положення дипломної роботи були викладені у доповіді на VII Всеукраїнській студентській конференції «Експериментальні та теоретичні дослідження в контексті сучасної науки» (22 листопада 2024, Львів, Україна). За матеріалами наукової роботи опубліковано тези у збірнику з вищезгаданої науково–практичної конференції.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 62 сторінки, список використаних джерел – 51 позиція.

РОЗДІЛ І.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ»

1.1. Теоретичні підходи та визначення національно-культурної ідентичності

Термін «національно-культурна ідентичність» є предметом дослідження різних наук, зокрема філософії, психології та педагогіки. Визначення цього поняття є складним, оскільки шляхи формування та прояву ідентичності є різноманітними.

З погляду філософії до питання феномену національно-культурної ідентичності зверталися такі вчені як Дж. Віко, І. Хейзінг, Е. Дюркгем та інші. Науковці розглядали цей термін як здатність людини, яка формується через вплив різних факторів: державних законів, географічних умов, звичаїв та традицій регіону. До вивчення цього питання звертаються і українські вчені та звертають увагу на ряд проблем, а саме як впливає мовний фактор на формування ідентичності, процеси формування громадського суспільства та інше.

У дослідженнях з психології вчені, такі як І. Бех, О. Васильченко, В. Роменець, розглядають національно-культурну ідентичність крізь призму особистісної та національної самоідентифікації, певні уявлення етносу та національні концепції.

У педагогічних розвідках звертають увагу на теоретичні аспекти та умови формування ідентичності у школярів.

В. Желанова та О. Матвієнко розглядають трактування поняття «національно-культурна ідентичність» вважають концептуальними роботи М. Грушевського та Е. Еріксона й ґрунтують на них своє дослідження.

У праці М. Грушевського виділяють національне кредо українців: «Українці не мають бажання від когось відділюватись, відмежовуватись – вони хочуть тільки, щоб їм і всьому громадянству України була змога порядкувати краєві справи, будувати долю краю без усяких сторонніх втручань і без можливості таких втручань. Вони знають свої сили і засоби, й певні того, що коли край буде мати таку волю і буде забезпечений від усяких гальмувань і втручань з боку, він буде розвиватись настільки сильно і успішно, що йому не треба буде яких-небудь штучних огорож від чужих впливів чи конкуренцій. Ми маємо так багато свого, що нам нема чого зазіхати на чуже» [2, с. 50].

У тлумаченні Е. Еріксона наявні напрями розгляду ідентичності. Дослідник виділяє три аспекти:

1. відчуття ідентичності;
2. процес формування ідентичності;
3. ідентичність, як результат процесу.

Варто зазначити, що саме Е. Еріксон перший увів у науковий обіг поняття «ідентичність». Дослідник визначав ідентичність як «стан внутрішньої стабільності індивіда, його безперервне переживання себе як цілісності».

Послідовником теорії Еріксона став І. Гофман, який виділяв декілька видів ідентичності:

1. соціальну;
2. особистісту;
3. Я-ідентичність.

Перша, на думку дослідника, відбувається на основі поглядів інших суб'єктів, що формуються на базі атрибутів громади. Під особистісною Гофман визначав таку, що виділяє індивідуальність людини. Щодо третьої, то у її основі лежить самостійне сприйняття людини власного життя і рис, які відрізняють її.

На сучасному етапі серед ключових поглядів на феномен ідентичності виділяють праці І. Беха та К. Журби. У трактуванні дослідників поняття представлене як особистісне усвідомлення приналежності до українського народу та нації та прийняття моральних цінностей. Важливим є аспект формування національної Я-концепції.

Серед дослідників, які звертаються до зазначеного поняття, також слід згадати А. Литвиненко, яка розглядає національно-культурно ідентичність як певний стан, під впливом якого у людини не виникає питання щодо власної національної належності, тобто це знання у людини є природними, отриманими у спадок.

Досліджуючи поняття «національно-культурної ідентичності», О. Шевченко виділяє динамічний аспект досліджуваного. Сам феномен дослідниця розглядає як ідентифікацію особистості з певною нацією, відношення себе до певної нації на засадах емоцій та зв'язку з уявленнями та оцінок.

Науковиця також зазначає, що враховуючи вікові етапи психічного становлення особистості, можна вважати, що формування національно-культурної ідентичності відбувається впродовж всього життя людини.

У дисертації «Теоретико-методичні основи формування національно-культурної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів» Т. Потапчук визначає національно-культурну ідентичність сукупністю цінностей, почуттів, ідей, які є національного і

культурного характеру. В. Желанова та О. Матвієнко зазначають, що такий підхід зосереджений на аксіологічних аспектах.

До питання розкриття суті поняття «національно-культурна ідентичність» також зверталася і К. Чорна, яка у зазначеному феномені вбачає любов до рідної землі, духовний, культурний та історичний зв'язок, осмислення традицій та звичаїв. Також дослідниця звертає увагу на важливості володіння рідною мовою.

Розглядаючи питання «національно-культурної ідентичності» В. Желанова та О. Матвієнко зазначають на декількох ключових аспектах.

Найперше, національно-культурна ідентичність розглядається як феномен у трьох значеннях:

1. макрофеномен;
2. мезофеномен;
3. мікрофеномен.

Макрофеномен включає в себе культурні та менталітетні особливості всього народу, мезофеномет відбиває регіональні особливості певної території, а мікрофеномен зосереджений на окремій особистості та відображає співвідношення з певною нацією.

По-друге, національно-культурна ідентичність включає у своє поняття як суспільні сфери, такі як економічна та політична, так і індивідуальні, такі як емоційну ,когнітивну та інші.

Національно-культурна ідентичність не тільки демонструє культурний та національний досвід, які є основою національного єднання, а також у свою чергу передбачає співвідношення особистості з конкретною нацією, що виділяє Я-концепцію.

У своєму дослідженні О. Матвієнко та В. Желанова також виділяють структуру національно-культурної ідентичності, що базується на чотирьох компонентах:

1. аксіологічному;
2. когнітивному;
3. емоційно-чуттєвому;
4. праксіологічному.

Під аксіологічним аспектом дослідниці мають на увазі такий, основою якого є національна ідея. Ключовими рисами такого компоненту є цінності у ставленні до культурних елементів, традицій, мови, моральні цінності та патріотизм.

Когнітивний компонент базується на інтелектуальному рівні: поєднання знань про цінності, менталітет та особливості народу з уявленнями про себе як представника певної нації, з шануванням її традицій та звичаїв. Все це поєднується у національній Я-концепції.

Емоційно-чуттєва складова полягає у розумінні своєї приналежності до нації та відбивають почуття та емоції громадянина з розумінням національної єдності. Як стверджують науковці, цей компонент найяскравіше відбивається на сучасному етапі, враховуючи ситуацію у країні, коли відбуваються бойові дії.

Останнім виділяють праксіологічний компонент. Його пов’язують на певній діяльності задля впровадження національних ідей та спонукання до дій, що передбачає врахування національного досвіду, національних цінностей, менталітету та ментальності.

Отже, узагальнюючи різні погляди науковців на поняття «національно-культурна ідентичність», можемо дійти висновку, що під цим поняттям мається на увазі самоувідомлення особистості, її

співвідношення себе з конкретною нацією, її культурними та духовними особливостями, цінностями, національною ідеєю, знання мови, традицій та звичаїв.

1.2. Пам’ять як інструмент конструювання національної ідентичності

Взаємозв’язок між пам’яттю та національною ідентичністю є науково обґрунтованим фактом. Але і на сучасному етапі це питання взаємодії цих понять досі залишається об’єктом досліджень у різних наукових галузях, зокрема у сферах соціології, політології, філософії, історіографії та літератури тощо.

Т. Кузьо стверджує, що коли «немає пам’ячті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації». Ю. Зерній вважає, що згадане висловлювання можна вважати як певну формулу, проти дослідження природи та способів взаємодії між пам’яттю та ідентичністю досі залишається відкритим питанням, яке стає полем досліджень багатьох науковців.

Історична пам’ять передає майбутнім поколінням те, що було збережено у свідомості про минуле. Вона є формою індивідуальної та колективної пам’яті, виступає засобом трансляції історичного досвіду, інструментом пізнання, складовою ідентифікації та важливим фактором формування ідентичності.

Н. Яковенко надає таке визначення: «історична пам’ять – це колективне уявлення про минуле, фундамент національної ідентичності».

Історична пам’ять українців зазнала значних травм через тривалу відсутність державності та процеси культурної асиміляції, проте саме культура стала простором її збереження і виживання. Сьогодні вона перебуває у кризовому стані, який проявляється у співіснуванні в колективній свідомості різних уявлень про минуле України. Ці уявлення умовно можна поділити на два напрями:

1. український;
2. малоросійський, що включає проросійські та радянські компоненти.

Важливо відзначити, що ці версії історичної пам’яті часто не лише не узгоджуються між собою, а й у багатьох випадках відкрито суперечать одна одній.

Таким чином, історична пам’ять виникає на основі колективної пам’яті та проявляється через меморіалізацію. Водночас її зміст не обмежується лише трагічними подіями, такими як геноциди, війни чи катастрофи. Вона також може виражатися у візуальних образах, символах або накопичуватися у формі стародавніх ритуалів, обрядових дійств та танців, що відображають характерні аспекти життя спільноти, а також у сучасних заходах, таких як фестивалі та карнавали. Для подолання кризи історичної пам’яті, держава має впроваджувати стратегії, що спрямовані на її примирення, відновлення цілісності та здатності ідентифікувати націю.

Культурна пам’ять підтримує зв’язок між поколіннями певної спільноти, оскільки ґрунтується на використанні різноманітних засобів для збереження інформаційних засобів для збереження інформації про минулий досвід. Ці засоби допомагають суспільству зберігати спільну ідентичність. Звернення до системи джерел, таких як документи, музеї чи культурні артефакти, та оцінка окремих подій можуть сприяти подоланню

проблеми розрізненого минулого й «розколотої» пам’яті, що, у свою чергу, дозволяє сформувати власну національну ідентичність.

Культурна пам’ять включає сукупність уявлень, конструкцій і форм, які об’єднують історію, культуру та суспільство. Історична пам’ять є колективним баченням минулого і виступає символічним відображенням історичних подій, що вирізняє одну спільноту від іншої. Національна пам’ять базується на культурній, історичній та інших формах пам’яті, виконуючи роль державотворчої категорії. Вона з’єднує минуле із сучасністю, впливаючи на майбутнє, і забезпечує спільноті спільні корені та перспективи. Отже, основна різниця між цими видами пам’яті полягає у механізмах їхнього формування.

Спільноти, які зберігають інформацію про своє минуле, одночасно зміцнюють і формують свою ідентичність. Це стосується не лише фізичної пам’яті, але й усіх її видів та способів опрацювання отриманих знань. Лише глибоке переосмислення історичних подій може стати рушійною силою для суспільного розвитку. У формі суспільного діалогу культурна пам’ять здатна об’єднати людей, подолати розбіжності та створити сприятливі для гармонійного співіснування.

Культурний аспект сучасного розуміння пам’яті виходить за межі жалю та трагічних подій. Українці усвідомили себе як сильну та спроможну до позитивних змін націю, що заслуговує на краще майбутнє. Це усвідомлення варто берегти як взаємозв’язок між національною культурою і пам’яттю, які є основою передачі спадщини між поколіннями. Культурні елементи національної пам’яті здатні сприяти подоланню суперечок у суспільстві щодо історичного минулого. Для цього важливо чітко окреслити суспільні цінності та норми, спрямовані на створення якісного культурного продукту.

Культурна пам’ять, що формується протягом століть, передає культурний зміст через тексти, зображання, написи, монументи, ритуали та інші прояви звичаїв та традицій. Вона є важливим компонентом самоідентифікації, оскільки поєднує знання про минуле із сучасними реаліями соціальних спільнот.

Розширення меж культурної пам’яті можливе лише через символічні медіатори, які забезпечують тривалу підтримку пам’яті. Символи, як носії культурної пам’яті, виступають як екстерналізовані та об’єктивовані елементи, здатні відображати досвід інших людей, які безпосередньо не пережили ці події. Таким чином, діапазон культурної пам’яті є безмежним і може зберігатися нескінченно в матеріальних та інституційно закріплених формах. Індивідуальна пам’ять стає частиною культурної пам’яті, що, в свою чергу, сприяє формуванню колективної ідентичності, яка об’єднує минуле, теперішнє й майбутнє.

Актуальним завданням сучасних досліджень є зіставлення колективної пам’яті з індивідуальним досвідом завдля самоідентифікації в культурному просторі. Сплетіння культурної пам’яті та історичного досвіду є визначальним чинником формування національної ідентичності. Історичний досвід, передаючись через збережені спогади, набуває нових смислових відтінків, забезпечуючи тим самим міжчасову комунікацію та формування ідентичності.

Культурна пам’ять – складний феномен, що поєднує в собі протилежні за своєю природою елементи. На відміну від національної пам’яті, яка прагне єдності, культурна пам’ять містить в собі різноманіття поглядів, досвідів та цінностей. Вона є своєрідним синтезом накопиченого досвіду та функціональної потреби у забутті. Цей процес постійного

оновлення та збереження інформації забезпечує передачу соціальної пам’яті через століття.

Ми активно залучаємо досвід попередніх поколінь, що свідчить про безперервний комунікативний процес, який виходить за межі людського життя. Ця міжчасова комунікація дозволяє нам здійснювати своєрідні подорожі в минуле та ідентифікувати себе в контексті історичного розвитку. Наша пам’ять, що складається з особистих спогадів та колективних уявлень, є невідмінною частиною нашої ідентичності, формуючись під впливом біографічних, соціальних та історичних чинників.

Дослідники консеснусно стверджують, що пам’ять є інструментом конструювання, архівування та реінтерпретації минулого. Кожна спільнота має власний унікальний наратив, що будується на основі спільних символів та традицій. При цьому медіа відіграють важливу роль у формуванні колективної пам’яті, забезпечуючи гомогенізацію суспільних уявлень.

Культурна пам’ять забезпечує діахронічний континнуїтет спільноти, передаючи через покоління знання та симоволи, що формують її ідентичність. Вона є результатом збереження та трансформації культурних артефаків, які пов’язують історію, культуру та суспільство в єдине ціле. Саме завдяки здатності долати розрив між минулим та сьогоденням, культурна пам’ять є потужним інструментом соціальних трансформацій.

1.3. Роль літератури у конструюванні національної ідентичності

Художній твір є невід’ємною частиною процесу формування національної ідентичності. Ідентифікація особистості з певою нацією має

як філософські (світогляд, цінності), так і психологічні (внутрішні процеси) основи. Мистецтво, відображаючи індивідуальний і колективний досвід, сприяє розвитку національної свідомості.

Національна ідентичність – це складний процес, який включає в себе свідоме та несвідоме ототожнення особистості з певною культурною спільнотою. Література, як форма мистецтва, відображає цей процес, виражаючи світогляд митця та його місце в культурі. Наявність національного компоненту в літературному творі є закономірною, оскільки мистецтво завжди відображає суспільство, в якому воно створене.

Художня література є потужним інструментом відображення національної ідентичності. Наявність національного компоненту в літературному творі проявляється на різних рівнях: від тематики до стилістичних особливостей. Саме через образи, мотиви та емоції автор передає своє бачення світу, формуючи таким чином національну свідомість читача.

Національна ідентичність у літературному творі проявляється не лише на рівні змісту, але й на рівні форми. Ліричний герой, як правило, ідентифікує себе зі своєю нацією, а текст насичений національними символами, архетипами та фольклорними мотивами. Завдяки цьому читач відчуває глибокий зв’язок з твором і з культурою, яку він представляє.

Конструювання національної ідентичності в українській літературі є тривалим і багатогранним процесом. Письменники, використовуючи різноманітні художні засоби, формують у читача певне уявлення про українську культуру, історію та ментальність. Цей процес відбувається на всіх рівнях тексту: від вибору тем і сюжетів до мовних особливостей.

Конструювання національної ідентичності в літературі тісно пов’язане з історією та пам’яттю. Через літературні твори формується

колективна пам’ять народу, передається з покоління в покоління спільні цінності та уявлення про себе як про окрему спільноту.

На зламі тисячоліть Україна опинилась перед необхідністю відновити свою національну ідентичність. Колективна пам’ять народу зберегла історичні витоки, але індивідуальна свідомість багатьох українців була спотворена радянською пропагандою. Художня література відіграла значну роль у процесі формування нової української ідентичності, надаючи читачам можливість пізнати свою історію, культуру та традиції.

Конструювання ідентичності у творі може відбуватися декількома способами;

1. процес створення літературного персонажа – фактично конструювання індивідуальної ідентичності. Письменники, досліджуючи внутрішній світ своїх героїв, їхні думки, почуття та вчинки, пропонують читачам моделі ідентифікації. Через співпереживання з літературними персонажами читач формує власне уявлення про себе;

2. конструювання колективної ідентичності – процес, під час якого письменники, використовуючи художні засоби, відображають особливості національної культури, історії та ментальності. Через символи, мотиви та теми автори формують у читача певне уявлення про свою націю;

3. взаємодія різних ідентичностей в художньому творі, що створює умови для більш глибоко самопізнання читача, постає завдяки моделюванню ідентичностей за допомогою їх перетину. Порівнюючи себе з літературним персонажем, читач може краще розуміти власні цінності та погляди;

4. рефлексія ідентичності в літературі передбачає глибинний аналіз процесів становлення особистості. Письменники, досліджуючи аспекти буття людини, виявляють механізми формування ідентичності та її залежності від соціального контексту, переживань та історії.

Національні образи, символи та мотиви також відіграють неабияку роль у формуванні колективної ідентичності. За допомогою цих компонентів письменники створюють впізнаваний образ народу, його історії та культури. Вибір конкретних символів залежить від авторського задуму та контексту літературного твору.

Художня література, інтегруючи історичні факти та спогади, відіграє важливу роль у процесі формування ідентичності. Конструюючи ідентичність у творі, автор впливає на читача, допомагаючи йому усвідомити свою приналежність до культури та історичної спільноти певної нації.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Проаналізувавши ряд досліджень, можемо зробити висновок, що національно-культурна ідентичність являє собою багатогранне поняття, що охоплює різні аспекти людського життя. Саме тому цей феномен досліджують у різних наукових галузях таких, як філософія, психолоія, педагогіка та інші.

Ідентичність має певну структуру, яка включає такі компоненти:

- аксіологічний;
- когнітивний;
- емоційно-чуттєвий;
- праксіологічний.

Також науковці виділяють три рівні ідентичності:

1. макро – на рівні нації;
2. мезо – на рівні регіону;
3. мікро – на індивідуальному рівні.

Це дозволяє стверджувати, що національно-культурна-ідентичність – складний багатогранний феномен, що формується впродовж всього життя людини та залежний від різних факторів впливу.

Щодо поняття пам’яті, як складової частини формування ідентичності, можемо стверджувати збереження історичної та культурної пам’яті є важливим завданням для кожної нації, оскільки це дозволяє зберегти свою ідентичність і передати її наступним поколінням.

Взаємозв'язок між пам'яттю та національною ідентичністю є складним і багатогранним. Пам'ять не просто зберігає інформацію про минуле, а й формує наше сприйняття світу, наше ставлення до інших людей і наше місце в історії.

Художня література є потужним інструментом відображення національної ідентичності. Вона віддзеркалює світогляд, цінності, історію та культуру народу.

Через літературу формується національна свідомість. Читаючи твори, люди ототожнюються з літературними героями, переймають їхні цінності та уявлення про світ.

Національна ідентичність у літературі проявляється на різних рівнях: від тематики та сюжету до стилістичних особливостей і мовних засобів. Література відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті та передачі її наступним поколінням.

РОЗДІЛ ІІ.
ПАМ’ЯТЬ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНІ КОНТЕКСТИ В РОМАНІ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «ТАНҐО СМЕРТІ»

2.1.Пам'ять як міст між минулим і теперішнім у романі

У романі Юрія Винничука «Танґо смерті» пам’ять відіграє ключову роль, тісно пов’язуючись зі світом людського знання. Завдяки їй людина може відтворювати події минулого, що розширює її особистісний хронотоп, дозволяючи переміщатися між минулим і теперішнім.

Особливого значення у творі набувають питання національної ідентичності, невід’ємною складовою якої є національна пам’ять. Вона стає важливим чинником у процесах формування нації, згуртування суспільства та мобілізації його зусиль для досягнення спільних цілей. Сучасна література часто звертається до теми національної пам’яті, розкриваючи через неї низку актуальних проблем і викликів.

Роман Юрія Винничука «Танґо смерті» вирізняється багатошаровою структурою, де оповідь переплітається з різночасовими і просторовими вимірами, доповненими елементами детективного сюжету. Основна дія розгортається у Львові 90-х та початку 2000-х років ХХ століття. Головний герой, Мирко Ярош, дослідник давніх цивілізацій Близького Сходу, жертвує своїм родинним життям заради вивчення арканумської мертвої мови та розкриття загадки мелодії «Танґо смерті».

Містична складова роману пов’язана саме з цією мелодією, яка має загадкову природу. Її створили єврейські музиканти в драматичних обставинах ліквідації гетто під час німецької окупації, що додає історії особливого емоційного і символічного змісту: «Німці зобов’язали кількох

єврейських музикантів створити оркестр і грати різні мелодії приреченим на розстріл. Серед тих мелодій було танго, яке назвали “Танґом смерті“» [3, с. 77]. Ця мелодія містила лише дванадцять нот, «відігравала роль тунелю для нового перевтілення душі» [3, с. 103].

У романі одним із виконавців трагічної мелодії «Танґо смерті» є єврей Йосип Мількер, якому вдалося пережити жахіття німецького гетто. Цей персонаж виступає своєрідним містком між подіями воєнного Львова та сучасного міста, яким його бачить оповідач. Детективна лінія сюжету пов’язана з пошуками Мирком Ярошем давнього рукопису «Книги смерті», що, за легендою, здатен пробуджувати в людині спогади про попередні життя або відновлювати забуті знання.

У процесі своїх досліджень Ярош поступово розкриває містичну сутність музики арканумців. Вона має унікальну властивість: люди, які чули її перед смертю, у наступному житті могли згадувати попередні втілення або приховані історичні події, як-от свідчення очевидців більшовицьких репресій. Ці спогади часто призводили до психічних розладів і лікування у психіатричних лікарнях.

У серці роману «Танґо смерті» – історія чотирьох нерозлучних друзів, кожен з яких представляє іншу національність: українця, єврея, поляка та німця. Їхні батьки, вояки УНР, загинули під Базаром, а матері, об’єднані спільним горем, знайшли втіху одна в одній: «Усі вони загинули за Україну, але чим для них була Україна? На це ніхто відповіді не мав. Базар – для кожного з нас залишився чимось містичним, вояки, що пішли в той трагічний похід, виросли в нашій уяві до величі аргонавтів, які рушили за золотим руном, бо вони теж пішли за золотим руном свободи, але загинули всі до одного за Україну» [9, с. 118].

Дія роману розгортається у Львові міжвоєнного та воєнного періодів і подається очима українця Ореста Барбарика. Автор малює перед нами ідилічну картину міста, де різні етноси мирно співіснують, а дружба чотирьох юнаків слугує символом цієї єдності.

Проблема пам'яті в романі «Танґо смерті» тісно пов'язана з історичним контекстом Другої світової війни та Голокосту. Янівський табір, як один з найбільших концентраційних таборів на території сучасної України, став символом страждань і смерті. Роман досліджує, як цей травматичний досвід вплинув на індивідуальну та колективну пам'ять львів'ян. Подібно до інших народів, які пережили окупацію та геноцид, мешканці Львова носять на собі рани минулого. Таким чином, роман «Танґо смерті» вписується в ширший контекст гуманітарних досліджень, присвячених проблемі постколоніальної травми.

Львів у романі стає не просто містом, а символом мікрокосму, що відображає глобальні процеси. Долі чотирьох друзів – українця Яроша, німця Вольфа, поляка Яся та єврея Йоська – переплітаються на тлі історичних катаклізмів XX століття. Автор, використовуючи ретроспективну техніку, показує, як травматичні події минулого впливають на сучасне покоління. Через призму спогадів головного героя ми бачимо, як Львів, незважаючи на свою локальну специфіку, стає свідком універсальних людських трагедій.

«Танґо смерті» – це роман, побудований на контрасті двох часових планів. Розповідь ведеться від імені двох поколінь: Ореста Барбарики, який згадує своє дитинство у Львові 1920-х років, та Яроша Мирка, сучасного дослідника. Спогади Ореста стають основою для розуміння історичних подій та соціальних процесів, які відбувалися у Львові. Через призму його

особистих переживань автор досліджує, як травматичні події минулого впливають на життя наступних поколінь.

У дев'ятому розділі відбувається доленосна зустріч між двома поколіннями. Ярош, сучасний дослідник, який шукає відповіді на питання про минуле, стикається віч-на-віч з Йосипом Мількером, одним із небагатьох свідків жахливих подій у Янівському таборі: «Німці зобов'язали кількох єврейських музикантів створити оркестр і грати різні мелодії приреченим на розстріл…Бабуся знала одного з музикантів…» [9, 72].

У романі «Танґо смерті» спогади набувають окремого виміру, у який людина здатна повернутися. Юрій Винничук підіймає глибокі філософські питання про природу пам'яті, її зв'язок із окремими подіями та з цілими історичними епохами: «спогади – це єдине, що гріє, жити в такому віці непросто, коли ти втратив геть усіх рідних і знайомих, і навіть тих, що були молодші за тебе й годилися тобі в сини й дочки, їх теж нема, але і їхні голоси продовжують іще бриніти в пам'яті» [9, с. 65].

Географічні деталі, які ретельно прописані в романі, слугують своєрідними маркерами часу і простору. Завдяки їм ми можемо не тільки уявити собі Львів минулого, але й відчути його атмосферу, почути звуки вулиць, відчути запахи. Географія в романі – це інструмент, який допомагає автору відтворити минуле з максимальною достовірністю: «З самого малечку я сприймав і вбирав у себе Львів за запахами, їх безліч, і за ними можна розпізнати пору року, навіть не виходячи з хати і не визираючи з вікна. Восени гостро пахли квашені огірки, присмачені запашним кропом, часником і хроном, з передмість долинав мінорний запах паленого картоплиння, перехід з осені на зиму був ознаменований запахом квашеної капусти, а взимку напередодні Різдвяних свят уже панували в повітрі

запахи диму, на якому ледь не весь Львів вудив ковбаси, шинки, полядвиці і шпондерки…» [9, 39].

Довоєнний Львів Ю. Винничук зображує як спокійне місто з різноманітним складом населення: «Я любив заходити з мамою до «Атляса» на Ринку, де збиралася дуже цікава публіка, вся львівська богема – літератори, малярі, музики, актори... Там розігрувалися чудові концерти і незаплановані, але всіма очікувані імпровізації» [3, с. 58].

Проте, унаслідок війни, Львів зазнав значних руйнацій, що також не оминуло увагу письменника: «У всіх кінцях міста димлять руїни. Личаківський цвинтар засипаний бомбами, особливо пантеон Оборонців Львова. Німці з завзяттям атакують район шпиталів, вишукують двірці, промислові об'єкти, каварні, але бомби не завше потрапляють у ціль. Ті, що призначені для головного двірця, падають на Городоцьку, руйнують костел Єлизавети і кілька будинків, призначені для Цитаделі – нищать церкву на Коперника та будинки» [9, с. 237–238].

Значущим у творчості Ю. Винничука є акцент на травматичних місцях пам'яті. У романі «Танґо смерті» таким символічним топосом виступає Янівський концентраційний табір, заснований німецькою владою у Львові в 1941 році на вулиці Янівській: «Ці люди зеленої уяви не мали про концтабір. Отут трохи далі, де схил, була Долина Смерті. Там розстрілювали. Коли по війні почали розкопувати вали, які утворилися після захоронення в'язнів, то виявили самий попіл. То була чиста робота. Коли ж почали роздавати трудящим землю під сади й городи, то звернули увагу і на це пустище» [9, с. 86].

Етнічна пам'ять у тексті відтворюється через різноманітні аспекти. Зокрема, єврейська спільнота ідентифікується не лише за зовнішністю персонажів, а й через побутові традиції, наприклад, дотримання заборони

виконувати будь-яку роботу в суботу «хіба що загасити вогонь, якби в хаті виникла пожежа» [9, 77].

Винничук майстерно використовує літературні прийоми для передачі історичної пам'яті. Індивідуальні спогади героїв, деталізований опис міського середовища та паралельність часових ліній створюють багатошаровий образ минулого. Переродження героїв можна розглядати як алегоричне відображення циклічності історії та вічного повернення пам'яті.

Місто в романі виступає своєрідним архівом культурної пам'яті. Його вулиці, площі, будівлі зберігають сліди минулого, а місця масового відвідування стають своєрідними осередками колективної пам'яті. Крім того, арканумська історія, досліджувана Ярошем, додає глибини культурному контексту твору. Етнічна пам'ять, відображена в мові, звичаях та поведінці персонажів, доповнює загальну картину культурного ландшафту.

2.2. Імагологія і концепція «свого» та «чужого» у художньому тексті Ю. Винничука

У сучасній літературі однією з ключових тем стало художнє осмислення понять «свого» та «чужого» (іншого). Цьому сприяють активні глобалізаційні процеси, які ми спостерігаємо сьогодні. Коріння імагологічної концепції сягає найдавніших уявлень, адже вона тісно пов'язана з базовими протилежностями світогляду, такими як добре і погане, приватне і суспільне тощо. З історичних часів «чужий» сприймався як щось вороже, небезпечне, загадкове чи страшне.

Парадигма такого протиставлення формується на основі кількох чинників, серед яких найважливіші — національні, соціокультурні та психологічні, що безпосередньо впливають на світоглядну позицію індивіда. Опозиція «свій/інший/чужий» акцентує увагу на проблемі самоідентичності носія культурних цінностей, які відрізняються. За задумом автора, проблема самоідентичності стає ключовою та надзвичайно важливою темою в романі.

У романі звертають увагу на два ключові аспекти: перший – мирне життя різних етнічних груп у Львові у довоєнний період, другий аспект – прихід радянських людей та несприйняття їх львів'янами. Протиріччя «свій»/»чужий» також спостерігаємо у відношення євреїв та німців.

Для львів'ян ключовим аспектом, який відділяв нових мешканців став культурний рівень загарбників: «Правим хідником входили до Львова більшовики, вигляд їхній був якийсь дикий, мовби вийшли вони з підземелля у своїх землистого кольору довгих шинелях» [1, с. 163]. Також яскравим є зображення російського солдата: «Сновигають вулицями красноармійці, які скидаються на сухітників сірими обличчями… чоботи в усіх важкі й брудні, старшини зодягнені дещо краще і виглядають ситнішими, але тепер вони зайняті лише одним: накупити дефіциту, якого не бачили в себе за життя» [9, 283]

Події, пов'язані з приходом до міста радянських і польських військ, ілюструють протиставлення локусів «Свій» і «Чужий». Радянська влада проявляє себе як руйнівна сила, що завдає шкоди як місцевим жителям, так і культурі міста: «Совєтські люди, які прибули в Галичину, викликали в нас неабиякий подив, вони геть інші, вони не звикли вітатися на вулицях, піднімаючи капелюха чи кашкета, не просять вибачення, коли когось штовхнули, всюди, де є черга чи більше скупчення людей, поводяться, як

дикуни, лаються і грубіянять, а найпопулярнішим словом серед міліції, двірників і взагалі будь-якого совєтського урядовця є «давай»: «давай назад», «давай впєрьод», «давай прахаді», і всім вони тикають, незважаючи на те, якого віку людина, зайшовши до галичан у хату, ніхто з них не скине шапки. Простих робітників за зовнішністю приймають за інженерів чи навіть за буржуїв» [9, с. 202].

У романі значну увагу приділено ідентичності Чужого, яка розкривається через опис сучасного простору 1990-х – 2000-х років. Цей простір зображено за допомогою композиційного прийому внутрішнього монтажу, що приводить Мирка Яроша до розгадки арканумських текстів. Зокрема, у творі розвивається паралельна сюжетна лінія, яка стосується стеження полковника СБУ Книша за науковцем і тиску на його сім'ю. Попри це, Ярош зміг дешифрувати мелодію танго, яка служить ключем до відновлення історичної пам'яті про злочини нацистського і радянського окупаційних режимів проти людства.

У «Атлясі» хлопці з компанії неодноразово проводять виразну паралель між своїм (львівським) світом і чужим (красноармійським). У ході палких обговорень вони доходять висновку, що галицька культура значно перевершує російську за рівнем розвитку: люди тут освіченіші, заможніші та вихованіші. Яскравим прикладом критики радянського простору є здивування львів'ян щодо поведінки красноармійців, яка здається їм, щонайменше, дивною, неприйнятною і навіть «ненормальною»: « – Та слухайте, то якісь монголи. Усе, чого не розуміють – нищать. Адиво їх знервували різальні машини в м'ясарнях, на яких краялося шинку, ковбасу, сир. «Кто ето видумал так тонко рєзать?» І машини зникли. […] – Що й казати, найбідніша наша служниця виглядає

багатше вбраною за жінку офіцера. […] – Вони ж звикли, що в них там усе дефіцит» [9, с.185]

Розмови між друзями в романі показують, що львів'яни вороже й саркастично сприймали чужий світ радянської системи, «руського міра», який, по суті, мало чим відрізняється від сучасного. Усвідомлення того, що «совєти» — це чужий, неприйнятний і ворожий світ, було глибоко вкорінене не лише в українців, а й у поляків і євреїв. Безпідставна зверхність прибульців та їхнє варварське ставлення до місцевого населення стали яскравими ознаками деградації людини в умовах тоталітарного режиму. Розмежування між світом львів'ян і чужинців базувалося не лише на психологічній усвідомленості власної ідентичності, а й на історичному досвіді: ті, хто пам'ятає свою історію, не можуть пробачити чужинців, що спустошували їхню землю. Це унеможливлює взаєморозуміння чи прийняття насильницького підкорення.

У романі Юрія Винничука німецька окупація виступає окремим сегментом «чужого» світу. Наратор згадує, як у Львові зустрічали німців, зауважуючи, що радянські війська в 1939 році на Галичині також спочатку приймали з привітністю: «…люди зустрічають їх квітами, дівчата роздають усім по квітці, а то й цілі букети, обнімають і цілують, і не лише українки, а й польки, ба навіть жидівки» [9, с.199].

Після приходу радянської армії німецька окупація здавалася багатьом позитивним етапом, початком «з чистого аркуша», відродженням. Більшість, переживши жахи радянської колонізації, сподівалися, що нові окупанти виявляться лояльнішими. Поширеним було переконання, що на тлі того, що залишили після себе більшовицькі «визволителі» — гори замордованих у тюрмах в'язнів, жахливі звірства, від яких навіть німці сахалися, — німецька армія поводитиметься інакше. Маршируючі

вулицями німецькі солдати здавалися більше учасниками параду, ніж військовими, що йдуть на війну

Янівський концтабір став найвищою точкою в зображенні чужого простору. Ті, хто нещодавно радо зустрічав німців і сподівався на позитивні зміни від їхньої окупації, швидко усвідомили крах своїх ілюзій. Коли всі маски було зірвано, львів'яни побачили в німецьких військових таких же жорстоких звірів. Особливу жорстокість німці проявляли до євреїв, і з травня 1943 року почалося їхнє масове винищення, а найстрашнішим місцем стала Долина Смерті, де ««8 травня усім наказали роздягнутися догола, загнали в провалля під горою і там усіх розстріляли» [9, с.213].

Парадоксальною кульмінацією є момент, описаний у спогадах Ореста, коли під час кривавих зіткнень між катами та їхніми жертвами, які нагадували передсмертну агонію людського існування, музиканти оркестру були змушені грати — за наказом унтерштурмфюрера Рокіти. Їхня музика лунала по всьому табору, супроводжуючи жертв у вічність. Вона ніби хвилею змивала крики тих, кого катували та страчували. У цьому контексті музика набуває символічного значення: вона стає зв'язком між світом живих, які ще тримаються за ілюзію порятунку і свободи, та світом мертвих, чиї тіла, холодними пластами складені на підлозі, нагадують, що всі зусилля марні, а під терором тоталітарного режиму доля кожного однакова.

У романі Юрія Винничука «Танґо смерті» зображено три різні світи. «Свій» світ — це довоєнний Львів, який через пережиті страшні випробування у спогадах постає як справжній рай. «Чужий» світ — це прихід завойовників, спершу радянських, а потім німецьких окупантів. Протиставлення цих трьох світів є виразно контрастним: у «своєму» світі

ми бачимо спокійне життя, усталений ритм і традиції культури, тоді як прихід «чужого» перетворюється на апокаліпсис, де людські страждання досягають свого піку через нелюдські вчинки загарбників. У творі реалістичні сцени часом переплітаються з сатирою та чорним гумором, що додає глибини зображенню «чужого» світу. Культура загарбників з її соціальними, національними та ментальними рисами сприймається завойованими через призму ненависті та здивування. І хоча місто в результаті було знищене, підкорене і знесилене, воно зберегло свою «свою» ідентичність, яка стала джерелом внутрішньої сили для опору та відновлення мирного життя.

У своєму творі письменник по-новому трактує проблему «свій/чужий», протиставляючи традиційні звичаї і способи життя, що сформувалися серед різних етносів, тоталітарним ідеологіям, які намагалися нав’язати місцевим жителям штучну картину світу, фальшиву ієрархію цінностей і переконань. У «своєму» світі ми бачимо гармонійний уклад життя, який після приходу колонізаторів перетворюється на «чужий», де панують смерть, насильство і руйнування. Автор акцентує увагу на тому, що радянська влада є по суті антилюдською, і з відразою ставиться до методів утвердження влади на окупованих територіях, використовуючи в своєму реалістичному письмі іронію, сатиру та чорний гумор. Спогади, наведенні в тексті, підкреслюють спільну природу тоталітарних режимів — як нацистського, так і радянського. Автор наголошує, що помилково втекти від минулого і забути його, адже загроза тоталітарних намірів все ще існує і може вплинути на майбутнє людства.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Роман Юрія Винничука «Танґо смерті» глибоко досліджує роль пам’яті як основного зв’язку між минулим і сучасним, акцентуючи на її значенні для збереження національної ідентичності та історичного досвіду. Завдяки багатошаровій структурі тексту та використанню ретроспективної техніки автор створює простір, у якому події минулого впливають на теперішнє і формують майбутнє.

Особливу увагу в романі приділено етнічній пам’яті, зокрема її ролі в подоланні травм, спричинених війнами та геноцидами. Тема колективної пам’яті переплітається з індивідуальними спогадами персонажів, такими як Йосип Мількер, чия історія об’єднує різні часові пласти сюжету. Мелодія «Танґо смерті» стає символом універсальної людської трагедії та циклічності історії, втілюючи здатність мистецтва увіковічнювати пам’ять і трансформувати її в інструмент зцілення.

Львів, описаний у романі, є не лише фізичним простором, а й метафорою культурного архіву, що зберігає колективну пам'ять про складну історію міста. Через образи чотирьох друзів різних національностей автор показує, як співіснування культур створює передумови для гармонії, яка була зруйнована під час історичних катаклізмів ХХ століття.

Таким чином, пам’ять у «Танґо смерті» виконує ключову функцію у відтворенні історичного досвіду, акцентуючи на значущості індивідуальних і колективних спогадів для збереження ідентичності, подолання травм і формування свідомості наступних поколінь. Роман гармонійно вписується в контекст сучасної літератури, яка досліджує феномен пам’яті як моста між епохами.

Проаналізовано проблему імагології через призму опозиції «свого» та «чужого» у романі Юрія Винничука «Танґо смерті». Дослідження підтверджує, що опозиція «свій/чужий» є ключовою в розумінні ідентичності персонажів і культурного простору Львова.

«Свій» світ у романі представлений довоєнним Львовом, який у спогадах героїв постає гармонійним, сповненим культурної розмаїтості та взаємоповаги між різними етносами. Цей світ уособлює впорядкованість і стійкість традицій, які формують основи самоідентифікації львів'ян.

«Чужий» світ розкрито через події радянської та німецької окупації, які руйнують звичний уклад життя. Радянські загарбники зображені як антипод «свого» світу: їхня культура сприймається як низька, груба й варварська. Німецька окупація, попри початкові сподівання на позитивні зміни, розкривається як ще більш жорстока та безжальна.

Протиставлення «свого» та «чужого» реалізується через опис поведінки, зовнішнього вигляду й соціальних звичок окупантів, які викликають у львів'ян відразу, подив і ненависть. Особливо це проявляється в контексті ставлення до тоталітарних режимів, які намагалися нав'язати місцевим жителям нові ідеологічні цінності. Розмежування «свого» та «чужого» у романі підкреслює спільну природу нацистського й радянського режимів, які були однаково руйнівними для людської гідності та культури. Письменник акцентує увагу на антилюдській сутності цих режимів, використовуючи прийоми сатири, іронії та чорного гумору.

Таким чином, концепція «свого» та «чужого» у романі Ю. Винничука має глибокий культурний і світоглядний сенс. Вона не лише відображає

трагедію минулого, але й застерігає від повторення помилок у майбутньому. Збереження власної ідентичності та культурних цінностей стає для героїв роману способом опору руйнівному впливу зовнішніх сил.

РОЗДІЛ ІІІ.
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

3.1. Роль позакласної діяльності та виховних принципів у формуванні національно-культурної ідентичності

Розвиток національно-культурної ідентичності у підлітків є важливою проблемою для держави та національної безпеки. Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю засвоєння та осягнення національно-культурних цінностей українського народу, збереження історичної пам’яті, а також підтримання національної автентичності та традицій. Водночас формування цієї ідентичності повинно базуватися на рівноправному діалозі з усіма етносами та народами, що проживають на території України, з метою зміцнення єдності української нації та створення умов для її розвитку. У цьому процесі важливу роль відіграє позакласна діяльність загальноосвітніх шкіл, яка надає необхідні виховні можливості для цього.

Ключовими факторами, що впливають на формування національно-культурної ідентичності у зростаючої особистості, є, з одного боку, глобалізаційні процеси, а з іншого – прагнення зберегти свою аутентичність. Це також включає відчуженість значної частини населення від національних коренів, орієнтацію на радянські чи західні цінності та моделі поведінки, а також системну кризу в українському суспільстві, невизначеність національної ідеї, відсутність реформ та позитивних змін.

Серед негативних факторів, що впливають на виховання національно-культурної ідентичності підлітків, дослідники наголошують на воєнних діях РФ проти України та інформаційну війну та виділяють такі аспекти:

1. процес зросійщення та відчуження значної частини населення від української мови;
2. спотворення історичних фактів і заперечення автентичності української мови, культури та самої нації;
3. спроби утвердити російську мову як другу державну та витіснити українську з медіапростору;
4. використання політичних технологій і передвиборчих кампаній для розмежування регіонів України, посилення конфліктів і суперечностей;
5. ностальгія за радянським минулим.

Усі ці чинники спрямовані на зниження національних цінностей, відчуження молоді від національно-культурного контексту, формування почуття меншовартості та самосвідомості щодо інших культур, які намагаються домінувати в Україні.

На думку авторів монографії «Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка» формування національно-культурної ідентичності повинно базуватись на:

1. історичній правді;
2. збереженні історичної пам’яті;
3. національних ідеалах;
4. національній гідності;
5. національній самосвідомості;
6. патріотизмі.

Разом з тим, стан виховної роботи у середніх школах, зокрема в контексті формування національно-культурної ідентичності, вказує на її відставання від вимог сучасного суспільства. [19].

Національно-культурна ідентичність підлітка проявляється у суб'єктивному відчутті приналежності до українського народу та нації, у свідомому прийнятті її моральних цінностей. Це процес ототожнення та формування національної Я-концепції, який виражається у самоповазі, національній гідності, здатності використовувати свої права та свободи, відчутті справедливості, відповідальності, любові до України та прагненні пов'язати свою долю з долею країни.

Вчені виділяють три етапи у формування національно-культурної ідентичності школяра:

1. перший етап характеризується ідентифікацією на основі понять «ми – вони»;
2. формування уявлень про певні відмінні якості своєї культури на противагу іншій та усвідомлення її загальних ознак становлять другий етап формування;
3. на фінальному етапі відбувається формування самосвідомості, вибудовується розуміння потрібності поваги до інших народів та їх культур та готовність до взаємодії з іншими[19].

Важливим аспектом у формуванні національно-культурної ідентичності учня є моральні цінності. У цьому аспекті дослідники виділяють ряд базових моральних цінностей, які є ключовими у характеристиці національно-культурної ідентичності, а саме:

1. свободу – як найважливішу цінність особистості та громадянина, що є духовним стрижнем людини;

2. любов у різних виявах: любов до себе, любов до сім'ї, гендерна любов, любов до Батьківщини;

3. справедливість, що є результатом пізнання, регуляції поведінки та самоставлення;

4. гідність – як право кожної людини у суспільстві;

5. відповідальність – як усвідомлення можливості власних дій, які можуть бути здійснені. [19].

Виховання національно-культурної ідентичності, що базується на моральних цінностях, сприятиме формуванню національного духу у молодого покоління, впровадженню націокультурної парадигми в освіті та вихованні, подоланню національного нігілізму, зміцненню позицій української мови в Україні, а також вихованню шанобливого ставлення до національних символів, розвитку національної свідомості і самосвідомості.

Метою формування національно-культурної ідентичності є виховання громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, розуміє свою причетність до долі країни та її місця у світовому співтоваристві, є носієм української культури та мови, зберігає історичну пам'ять, цінує культуру і традиції, готовий захищати і розвивати Україну як суверенну, незалежну, демократичну та правову державу.

Також формування національно-культурної ідентичності передбачає розвиток таких важливих якостей, як ціннісне ставлення до Батьківщини і її культури, справедливість, національну гідність, повагу і любов до своїх батьків і родини.

Основні принципи формування національно-культурної ідентичності у підлітків включають:

– гуманістичний принцип – визнання людини як найвищої цінності, розумінні її потреб, доброзичливому ставленні та прийнятті, а також зміні поведінки через позитивний вплив.

– індивідуальний принцип підкреслює унікальність кожної дитини, визначає її Я-концепцію, інтереси та життєві потреби.

– принцип неперервності визначає виховання як процес, що триває протягом всього життя людини.

– принцип цілісності, об'єднує зусилля всіх учасників виховання в єдину систему.

– принцип наступності, що забезпечує передачу досвіду засвоєння національних цінностей від покоління до покоління, що є основою виховання та розвитку особистості.

– принцип культуровідповідності забезпечує формування національно-культурної ідентичності відповідно до культурних умов України.

– принцип природовідповідності враховує індивідуальні особливості підлітків, їх темперамент, нахили, здібності, вікові та соціальні особливості, а також народні традиції.

– принцип педагогічної компетентності передбачає доцільне використання педагогічних форм, методів та змісту, а також педагогічну тактовність у процесі формування національно-культурної ідентичності.

– принцип стимулювання полягає в вірі у здібності дитини, її можливості досягти високих результатів і заохочення до цього. [19,75]

Національно-культурна ідентичність формується через активну участь школярів у навчально-виховних заходах, які проводяться не лише під час уроків, а й в рамках позакласної діяльності. Позакласні заходи такого напрямку повинні базуватися на знаннях, отриманих на уроках,

поглиблюючи та розширюючи їх, будуватися за чіткою системою, враховуючи принципи послідовності, наступності, а також вікові та індивідуальні особливості учнів 5-9 класів, їхні інтереси та ціннісні орієнтації.

Позакласна діяльність, орієнтована на формування національно-культурної ідентичності підлітків, повинна сприяти розвитку у них стійких переконань, стимулювати ініціативу, покращувати дисципліну, впливати на розвиток почуттів, моральних якостей та ідеалів. У позакласних заходах підлітки набувають навичок вирішення практичних завдань і розв'язування життєвих проблем.

Позакласна діяльність має надзвичайно важливе значення у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків, оскільки її основною метою є задоволення моральних потреб та інтересів дітей, а також розвиток їхніх здібностей, нахилів і внутрішніх ресурсів у неформальному середовищі.

Серед переваг позакласної діяльності можна виділити її добровільний характер, орієнтацію на творчість, соціальну спрямованість, відповідність віковим інтересам і бажанням учнів, а також можливість проявити ініціативу, самостійність і самодіяльність.

Ефективність позакласної роботи в значній мірі залежить від кваліфікації класного керівника, його організаторських вмінь та здатності залучити й об'єднати учнів для досягнення виховних цілей. Організація позакласної діяльності для учнів основної та старшої школи є багатогранною, адже вона включає не тільки різні види діяльності та реалізацію виховних завдань, а й високі вимоги до якості, що вимагає постійного пошуку нових, актуальних форм, змісту та методів виховної роботи.

Національно-патріотичне виховання молоді є ключовим напрямком інноваційної політики в Україні, що має на меті впровадження нових методів та підходів для підвищення ефективності цього процесу. Однак, варто розуміти, що національно-патріотичне виховання не обмежується лише знанням історії та символіки нашої країни. Воно включає формування у учнів поваги до рідної культури, мови, традицій, а також національних та загальнолюдських цінностей, розвиток громадянської свідомості та відповідальності перед Батьківщиною. [19]

Інноваційні підходи в освітній сфері дозволяють використовувати різноманітні методи та технології для того, щоб зробити національно-патріотичне виховання більш цікавим та доступним для учнів. Це може здійснюватися через проєктну діяльність, інтерактивні уроки, мультимедійні ресурси та ігрові технології, а також участь учнів у позакласних та позашкільних заходах, що підтримують та популяризують національні традиції та цінності. Серед таких заходів можуть бути конкурси, фестивалі, екскурсії, волонтерська діяльність, що дозволяють учням самостійно виявляти та розвивати свої патріотичні почуття.

3.2. План-конспект уроку позакласного читання для учнів 9 класу (тема – «Танґо смерті» Юрія Винничука: подорож у глибини української душі та формування національної ідентичності»)

З метою закріплення викладених у роботі теоретичного матеріалу розроблено план-конспект уроку позакласного читання.

Тема: «Танґо смерті» Юрія Винничука: подорож у глибини української душі та формування національної ідентичності»

Клас: 9

Компоненти:

Знаннєвий: навчати аналізувати літературні твори через призму національно-культурної ідентичності, формувати уявлення про роль історичної пам’яті та культури у формуванні національної самосвідомості.

Діяльнісний: Розвивати критичне мислення та вміння оцінювати суспільно-історичні процеси через літературні твори.

Ціннісний: Виховувати патріотизм, повагу до історії та культури України.

Обладнання: Твір Юрія Винничука «Танґо смерті», портрет письменника, відеоролик (http://surl.li/vgbqbh)

Тип уроку: урок позакласного читання з елементами дискусії.

Очікувані результати уроку:

1. Учні розвивають уміння аналізувати літературний текст у контексті національної культури.
2. Формується глибше розуміння національної ідентичності, яка базується на культурній пам’яті.
3. Учні здобувають нові знання про роль національної пам’яті в процесі формування національної самосвідомості.

Методи: слово вчителя, дискусія за запитаннями, робота в групах, проблемне питання, індивідуальне завдання, тестування.

Хід уроку:

I. Організаційний момент:

Вітання, перевірка присутності.

ІІ. Актуалізація опорних знань

1. Тестування

1. **Коли народився Юрій Винничук?**

а) 1955

б) 1953

в) 1952

г) 1960

2. **В якому місті народився Юрій Винничук?**

а) Київ

б) Львів

в) Чернівці

г) Івано-Франківськ

3. **Який з цих романів є найбільш відомим твором Юрія Винничука?**

а) «Танґо смерті»

б) «Місто сонця»

в) «Вогнем і мечем»

г) «Кобзар»

4. **До якої літературної групи належить Юрій Винничук?**

а) Шістдесятники

б) Неоекспресіоністи

в) Трансмодерністи

г) Модерністи

5. **Яку тематику часто порушує Юрій Винничук у своїх творах?**

а) Історичні події ХХ століття

б) Пригодницькі романи

в) Наукова фантастика

г) Поетичні медитації

6. **Юрій Винничук є автором якого жанру?**

а) П’єси

б) Літературно-критичні статті

в) Проза, роман

г) Дитячі казки

7. **Яка з цих книг Юрія Винничука отримала популярність в Україні за межами літературного середовища?**

а) «Танґо смерті»

б) «Хроніки майбутнього»

в) «Записки українського самашедшого»

г) «Всі ми - Люди»

8. **У якому жанрі Юрій Винничук написав роман «Танґо смерті»?**

а) Історичний роман

б) Детектив

в) Фентезі

г) Соціальна драма

9. **Юрій Винничук також працює як:**

а) Політик

б) Перекладач

в) Науковець

г) Співак

10. **Що характерно для стилю письма Юрія Винничука?**

а) Прості описи природи

б) Використання іронії та сатири

в) Відсутність психологічних портретів

г) Чисто романтичний настрій

III. Повідомлення теми та мети (компонентів) уроку.

IV. Основний зміст уроку.

1. Слово вчителя

Роман Юрія Винничука «Танґо смерті» розгортається у двох часових вимірах: міжвоєнний Львів та сучасність. Перший вимір розповідає про життя чотирьох друзів — українця, поляка, єврея і німця, які потрапляють у різні ситуації. Другий вимір – це історія професора Яроша, який розкриває таємницю «танґо смерті».

Події роману розв’язуються на завершення твору, коли всі нитки сюжету сходяться. Структура книги розпорошена, що може відволікати читача, тому краще читати її за один раз, адже через кілька днів можна забути імена другорядних персонажів. «Танґо смерті» — це музичний твір, що виконувався в Янівському концтаборі в Львові, під час якого людей розстрілювали. Це польське танго "To ostatnia niedziela", відоме в російському варіанті як "Утомленные солнцем". Назва «танґо смерті» походить ще з 30-х років, коли під цей твір закохані часто вчиняли самогубства.

Літературознавці вважають, що «Танґо смерті» — це роман про пам’ять. Але яка саме пам’ять? Чи можна цей твір трактувати однозначно? Як роман, він передбачає суб’єктивізацію, містифікацію та стилізацію. Фантазія Винничука переплітається з історичними фактами, і без додаткових знань важко відрізнити правду від вигадки. Автор сам зазначає, що він досліджував багато історій та легенд, пов’язаних з Львовом того

часу. В результаті виникає певний «львівський міф», який активно використовують для залучення туристів.

У романі «Танґо смерті» описується життя міжвоєнного Львова через призму дружби Йоська (єврей), Вольфа (німець), Яська (поляк) та Ореста (українець). Вони мають ідеальні стосунки та живуть у ідеальному місті, яке переповнене традиціями: конфітурами, кнедлями, прецлями, струдлями та шпондерками. Автор, можливо, через цей опис прагне створити образ безтурботної молодості, що викликає ностальгію за ідеалізованим минулим. Це пам'ять, що підтримує міф про Львів як багатонаціональне та інтелігентне місто. Винничук виступає як медіум між міфологізованим минулим та сучасним сприйняттям.

Весь сюжет будується на переплетенні долі живих і мертвих. Автор підкреслює, що для львів'ян смерть не є чимось фатальним — вони легко ставляться до поховань, поминань і навіть до виготовлення трун. «Танґо смерті» стає не просто музичним твором, а символом живої пам'яті поколінь, що дозволяє зберегти образи з минулого.

Роман також піднімає питання ментальних відмінностей між людьми різних частин України. Наприклад, він іронічно описує радянських людей, які прибули в Галичину в 1939 році, порівнюючи їх з місцевими жителями. Винничук детально описує, як після приходу радянських військ львів'яни відчули зміни в атмосфері міста, а потім, після відступу в 1941 році, зустріли німців з певною радістю.

Контраст між мирним Львовом довоєнних років і хаосом воєнного часу стає основною темою роману. Календар подій 1939–1945 років відобразився в свідомості людей, створивши нову пам'ять, яка варіюється залежно від політичних реалій. «Танґо смерті» може ставити під сумнів офіційно сформовану історію, відкриваючи нову істину, яку часто

намагаються приховати. Винничук ставить питання про Львів не як мультикультурне місто, а як місце постійної боротьби між «своїми» і «чужими».

2. Проблемне запитання.

Що для вас означає національна ідентичність? Які чинники можуть її формувати?

3. Робота в групах:

Завдання для 1-ї групи: Охарактеризуйте одного з головних героїв роману (наприклад, Ореста Барбарики, Йосипа Мількера). Які риси його характеру найбільше запам’яталися? Як змінюється герой протягом роману?

Завдання для 2-ї групи: Проаналізуйте образ Львова в романі. Які асоціації викликає у вас це місто після прочитання?

4. Дискусія за запитаннями:

1. Як у творі Юрія Винничука відображається українська історія і культура?
2. Як національна пам’ять проявляється через персонажів та події твору?
3. Чи змінюється ставлення до власної національної ідентичності через осмислення національних трагедій?
4. Яку роль у формуванні національної ідентичності відіграє пам’ять про страшні події історії?

5. Індивідуальна робота

Написати коротке есе на тему «Як національна культура та пам’ять формують національну ідентичність в українському контексті». Під час

написання есе звертатися до сюжетних ліній та образів з твору Ю. Винничука.

6. Метод «Кола Вена»

Порівняйте образи двох героїв з різних культурних середовищ. Які спільні риси і відмінності ви помітили?

V. Підсумок уроку.

Обговорення есе учнів, підбиття висновків щодо важливості збереження культурної пам’яті для формування національної ідентичності.

VI. Домашнє завдання.

Підготувати рефлексію на тему: «Як книга Юрія Винничука «Танґо смерті» допомогла вам краще зрозуміти важливість національної пам’яті у формуванні національної ідентичності».

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Позакласна діяльність у сучасних загальноосвітніх школах виступає важливим елементом формування національно-культурної ідентичності підлітків. Вона створює середовище для поглиблення знань, набутих на уроках, розвитку моральних цінностей, а також для розкриття творчих здібностей та ініціативності учнів.

Глобалізаційні процеси, інформаційні загрози та воєнні дії впливають на молодь, посилюючи відчуженість від національних цінностей. Ці виклики вимагають нових підходів до виховання, спрямованих на подолання кризи національної ідеї, зміцнення позицій української мови та культури, а також на протидію деструктивним зовнішнім впливам.

Формування національно-культурної ідентичності підлітків відбувається поступово, через усвідомлення приналежності до своєї культури, розуміння її особливостей та прийняття національних цінностей. Завершальний етап формування ідентичності передбачає толерантне ставлення до інших культур і готовність до міжкультурного діалогу. Формування національно-культурної ідентичності має ґрунтуватися на таких принципах, як гуманізм, індивідуальність, неперервність, культуровідповідність, природовідповідність та стимулювання. Ці принципи забезпечують ефективність виховного процесу, враховуючи особистісні та вікові особливості підлітків. Виховання базується на таких ключових моральних цінностях, як свобода, любов, справедливість, гідність та відповідальність. Вони формують духовний стрижень особистості, сприяючи розвитку національної свідомості, патріотизму та любові до Батьківщини. Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямків

освітньої політики в Україні. Воно передбачає не лише знання історії, мови та культури, а й формування громадянської відповідальності та активної життєвої позиції.

Для підвищення ефективності формування національно-культурної ідентичності слід використовувати сучасні методи, зокрема проєктну діяльність, інтерактивні технології, волонтерські ініціативи, конкурси та фестивалі. Такі заходи сприяють залученню підлітків до активної участі у збереженні та розвитку національних традицій.

Виховання національно-культурної ідентичності підлітків у сучасних умовах є важливим завданням, що вимагає системного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Це сприятиме не лише формуванню патріотичних почуттів, а й забезпечить єдність та розвиток українського суспільства в умовах глобалізації та викликів сучасності.

ВИСНОВКИ

На основі отриматих результатів можемо зробити такі висновки.

1. Національно-культурна ідентичність є складним і багаторівневим явищем, що охоплює усвідомлення особистістю своєї належності до певної нації, прийняття її цінностей, традицій, культури та історії. Вона формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, таких як суспільні норми, національні ідеї, мова, освіта та соціальне середовище.
2. Взаємозв'язок між пам'яттю та ідентичністю є фундаментальним для формування національної спільноти. Історична пам'ять виконує роль збереження та передачі досвіду попередніх поколінь, що впливає на конструювання національної ідентичності. У контексті української нації важливо подолати кризу історичної пам'яті, гармонізувати протиріччя у сприйнятті минулого та забезпечити стійкість культурного надбання. Вивчення механізмів формування національно-культурної ідентичності має важливе значення для вирішення сучасних соціальних викликів, зокрема формування громадянського суспільства, подолання міжетнічних конфліктів і підтримки патріотизму

3. Роман Юрія Винничука *«Танго смерті»* є багатошаровим твором, що поєднує історичний, філософський, культурологічний та імагологічний аспекти. Аналізуючи проблеми пам'яті, національної ідентичності та міжкультурних відносин, автор створює У романі пам'ять слугує ключовим інструментом, який пов'язує минулі події із сучасністю, створюючи особливий хронотоп. Завдяки пам'яті персонажі та читачі занурюються у світ історичних травм, що продовжують впливати на колективну та індивідуальну свідомість.

4. Львів постає у романі не лише як географічна локація, а як мікрокосм, де перетинаються долі представників різних етнічних груп – українців, євреїв, поляків, німців. Автор детально відтворює атмосферу міста, використовуючи ретроспективні описи і географічні деталі, які підкреслюють його багатонаціональність. Військові катаклізми та політичні репресії, пов'язані з окупаційними режимами, трансформують простір міста, змінюючи його культурний і соціальний ландшафт.

5. Роман порушує питання ідентичності через протиставлення «свого» та «чужого». У творі яскраво змальовано мирне співіснування різних етнічних спільнот до війни та їхню взаємодію під час окупаційних режимів. Особлива увага приділена розкриттю образу «чужого» у вигляді радянських загарбників, чия культура і поведінка різко контрастують із львівським середовищем. Це протиставлення підкреслює роль культурного рівня у формуванні міжетнічних стосунків.

6. Формування національно-культурної ідентичності підлітків є важливим завданням, що забезпечує не лише національну безпеку, а й сталий розвиток суспільства. В умовах сучасних глобалізаційних викликів та інформаційних загроз особливої ваги набуває необхідність збереження національної автентичності, історичної пам'яті, культурних цінностей і традицій українського народу. Глобалізаційні процеси, інформаційна війна, зросійщення, спотворення історичних фактів, відчуження населення від української культури та ностальгія за радянським минулим є значними перешкодами у вихованні національно-культурної ідентичності. Це потребує цілеспрямованих зусиль з боку освітніх закладів для подолання цих негативних факторів.

7. Освітня діяльність, зокрема позакласна, є ключовим інструментом формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Вона сприяє засвоєнню моральних цінностей, розвитку патріотизму, самосвідомості, національної гідності та відповідальності перед суспільством і державою. Формування національно-культурної ідентичності відбувається поступово через три етапи: усвідомлення відмінності «ми – вони», розуміння унікальності своєї культури та побудову національної самосвідомості. На кожному етапі важливо підтримувати учнів через інтерактивні форми роботи, проєктну діяльність і морально-етичне виховання.

8. Для підвищення ефективності виховного процесу необхідно впроваджувати інноваційні підходи, зокрема мультимедійні ресурси, інтерактивні методи, позашкільні заходи, що підтримують національні традиції, та активну проєктну діяльність. У позакласній діяльності підлітки отримують можливість поглиблювати знання про культуру своєї країни, розвивати творчі здібності, ініціативу та самостійність. Вона допомагає формувати національну свідомість і сприяє інтеграції виховних принципів у повсякденне життя учнів. Для успішного формування національно-культурної ідентичності підлітків необхідно удосконалювати зміст і методи виховної роботи в школах, підвищувати кваліфікацію педагогів, розвивати партнерство між учителями, учнями та батьками, а також впроваджувати національно-патріотичну парадигму в освітній процес.

Таким чином, вивчення роман «Танґо смерті» є багатогранним дослідженням феномену пам’яті та ідентичності у контексті історичних катаклізмів. Проаналізувавши твір, можна осмислити певні заклики до збереження національної та культурної спадщини, осмислення травм минулого й відновлення справедливості через правду і спогади. Вивчення

роману на уроках позакласного життя сприятиме формуванню в учнів моральних якостей, самоідентичності, дозволятиме на прикладах розуміти різницю між поняттями «свій» та «чужий». Завдяки тому, що роман описує події воєнного Львова, це дає можливість провести певну паралель з сучасними подіями у країні та спонукає учнів до осмислення важливості історичної та культурної пам’яті, цінності людського життя та виховання почуття патріотизму та громадянського обов’язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Журба К., Шкільна І. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (констатувальний етап дослідження). Черкаси : ЧОІПОПП, 2017. 83 с.

2. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності в загальноосвітніх навчальних закладах. Гірська школа українських Карпат. 2017. Т. 16. С. 24–33

3. Бех І.Д.Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ–Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.

4. Бех І.Д. Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2021. 244 с.

5. Бойко С. Виховання національно свідомої особистості в умовах російськоукраїнської війни (на основі застосування нових експериментальних технологій в освітній сфері України). Проблеми освіти. 2022. Вип.1 (96). С. 223-235.

6. Бойко С. Залучення учнівської молоді до розвитку громадянського суспільства у рамках проведення педагогічних експериментів усеукраїнського рівня.

7. Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні: колективна монографія / Палагнюк Ю.В., Костєва Т.Б., Соловйова А.С. та ін.; пі дзаг. ред. Проф. Ю.В.Палагнюк, доц. О.Л. Файчук. Миколаїв: Іліон, 2021. С.198–241

8. Бойко О. Д. Особливості структури колективної пам’яті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія*". Серія: Політологія. 2014. Т. 236, Вип. 224. С. 27-32.

9. Винничук Ю. Танґо смерті. Харків : Фоліо, 2012. 379 с.

10. Голобородько Я. Інтертекстуальність й ультрасексуальність. Синекура Юрія Винничука, Голобородько Я. Артеґраунд. Український літературний істеблішмент, Київ 2006, с. 101–118

11. Гнатенко П.І. Національна ідентичність та історична пам’ять. Грані. 2018. Том 21, № 10. С. 164−169

12. Гундорова Тамара. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : статті та есеї . Київ : Грані – Т, 2013. 548 с.

13. Грищенко О. В. «Танґо смерті» Ю. Винничука: урбаністичне & історичне. Science and Education a New Dimension: Philology. I(2), Issue: 11, Nov. 2013. С. 90 – 93.

14. Гулечко А. Художні стратегії репрезентації минулого у романі Юрія Винничука «Танго смерті». Філологічні зошити. Літературознавство 2020: 27-3

15. Гулечко А. Художні стратегії репрезентації минулого у романі Юрія Винничука «Танґо смерті». Філологічні зошити. Літературознавство : зб. студент. наук. ст. Рівне, 2020. Вип. 8. С. 27 – 32.

16. Довганич Н. Пам'ять, травма і література: способи репрезентації та інтерпретації. *Українське літературознавство*, 2020. Випуск 85. С. 51-59.

17. Желанова В. В., Матвієнко О. В. Національнокультурна ідентичність особистості: сутність та структура. Загальна педагогіка та історія педагогіки. 2022. Вип. 49. Т. 1. С. 17–20.

18. Журба К., Докукіна О. Педагогічні умови формування національно-культурної ідентичності підлітків в закладах загальної середньої освіти. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2018, № 22. С. 75–89.

19. Журба О. та ін. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: Монографія. Київ, 2019. 150 с.

20. Журба К.О. Сучасні програми та концепції, орієнтовані на виховання смисложиттєвих цінностей. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Кн. 1.С. 214-226

21. Зерній Ю. Взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності. Політичний менеджмент. 2008. №. 5. С. 104–115.

22. Киридон А. Концепт "історична пам'ять": варіативність дефініювання. *Україна – Європа – Світ. Вип. 3: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини.* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. с. 112-116.

23. Коваленко Д. Інтертекстуальність як засіб розширення тексту у романі Юрія Винничука «Танґо смерті». Слово і час. Київ, 2018. № 1. С. 80 – 86.

24. Коваленко Д. Інтертекстуальний простір роману Юрія Винничука «Танго смерті». Слово і час. 2018. №2. С. 80–86.

25. Колесник І. Концепт «пам'ять» як аналітична структура: український вимір. *Національна та історична пам'ять: збірник наукових праць*, 2012. Випуск 3. С. 171-181.

26. Коник А. Історична пам'ять як комунікативний концепт. *Вісник Львівського університету. Серія: журналістика.* 2012. Випуск 33. С. 112-116.

27. Косарєва Г. Часопросторові топоси пам'яті у романі «танґо смерті» ю. винничука. *Рекомендовано до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 4 від 12 грудня 2019 р.).*, 74.

28. Косарєва Г. Опозиція образів «Свій/Чужий(Інший)» у сучасній українській і польській прозі (на матеріалі романів Юрія Винничука «Танґо смерті» та Стефана Хвіна «Ганеман»). Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: транскультурні виміри. Вип.12. 2015. С. 303 – 313.

29. Лілік О.О. Родинна історія в соціокультурному контексті за романом Юрія Винничука «Танго смерті»: матеріали до вивчення у ВНЗ. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2016. Вип. 2. С. 131–139.

30. Махник М. Моделювання мотивів та образів часопростору у романі «Танґо смерті» Юрія Винничука Матеріали Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» / ред. І. В. Гайдаєнко. 05. 2019. С. 144 – 150.

31. Пухонська О. Я. Література і пам'ять: версії взаємовпливу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологія»,* 2018. Випуск 4(72). С. 191–193.

32. Пухонська О. Я. Покоління̈ва рецепція пам'яті в літературі після 1990-х. *Вісник Львівського університету. Серія : філологічна*, 2018. Випуск 67(1). С. 28-35.

33. Пухонська О. Я. Посттоталітарна пам'ять у сучасній літературній інтерпретації: українська версія. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*, 2016. Випуск 2. С. 214-218.

34. Пухонська, О. Я. Студії пам'яті в сучасному літературознавстві: український контекст. *Українське літературознавство*, 2020. №85. URL: http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrliterary/article/view/3129.

35. Пухонська О. Я. Травматична пам’ять в українській літературній рецепції: симптоми постзалежності. *Przegląd Wschodni oeuropejski*, 2019. № 10(2). С. 241-250.

36. Пухонська О. Проблема культурної амнезії в сучасному романі (на матеріалі «Танґо смерті» Юрія Винничука та «Храм Афродіти» Олександра Стражного). Іноземна філологія, 2014, вип.126, ч.2, С.194 – 198. 194

37. Потапчук Т. Теоретико-методичні основи формування національно-культурної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. … докт. пед. наук. Рівне, 2015. 467 с.

38. Романенко О. «Танґо смерті» Ю. Винничука: масова чи висока література? Spheres of Culture. Vol. V – VI. Lublin, 2013. С. 150–160.

39. Романенко О. В Львівська цивілізація у романі Юрія Винничука «Танґо смерті» Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць / ред. О. С. Філатової. № 1 (15). квітень 2015. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2015. С. 143 – 147.

40. Рутар Х. . Мандрівка до (своєї) пам’яті: міжвоєнний Львів і Львів у часі другої світової війни в сучасному українському тексті (на матеріалі романів «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко й «Танґо смерті» Юрія Винничука). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2018. № 3. С. 278 – 285. (2).

41. Рутар Х. Травмована чи міфологізована пам’ять? (На матеріалі роману "Танго смерті" Юрія Винничука). Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2018. – Вип. 23. – С. 294–298

42. Семків Р. А. Бурлеск і пародія у творчості Юрія Винничука. Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки, 2015, т. 176, с. 52–56.

43. Стадніченко О. Художня інтерпретація подій історії України 1940-х років у романі Ю. Винничука «Танґо смерті». Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2013. № 1. С. 38 – 43.

44. Сторожук С. В., Гоян І. М., Федик О. В. Роль колективної пам’яті в процесі формування національної єдності: український вимір // Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.

45. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». – 2024. – 232 с

46. Чимиркова, О. І. Бібліотека в концепції «магічного реалізму» Юрія Винничука: на матеріалі роману «Танґо смерті». Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр. 2020. Вип. 2. С. 86 – 93.

47. Чорна К. ІОсновні пріоритети у вихованні національної свідомості і громадянської культури старшокласників. Педагогіка і психологія. 1991. № 1. С. 105–131.

48. Шарова Т.М., Овсяннікова А.С. Зображення людського буття в творах Ю. Винничука (на прикладі роману «Танго смерті»). International research conference «Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine»: Conference Procedings, April 28-29, 2017. Lublin, 2017. P. 71–74.

49. Шевченко О. Національна ідентифікація у становленні «Я-образу» особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2005. 20 с.

50. Шкільна І. Формування національно-культурної ідентичності старших підлітків в умовах пограниччя. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2018. № 22. С. 295–306

51. Шкільна І.М. Використання інноваційних форм та методів виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2016.Кн. 2. С.315–324.Шкільна І.М. Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Кн. 2. С.345–357.